

Мороз Ю. А.,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-3873-9751

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ ЯК ПІДґРУНТЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Анотація. У статті здійснено комплексне кримінологічне дослідження ухилення від сплати податків і зборів як одного з ключових проявів економічної злочинності, що негативно впливає на стабільність державних фінансів, функціонування бюджетної системи та рівень економічної безпеки. Наголошено, що податкові правопорушення мають високий рівень латентності, характеризуються використанням складних схем приховування доходів, взаємопов'язані з корупційними практиками, відмиванням коштів та тінізацією економіки. Окреслено, що сфера оподаткування є одним із ключових елементів фінансової системи держави, що забезпечує наповнення бюджету, стабільність макроекономічних процесів, фінансування соціальної та оборонної політики, а також підтримання довіри громадян до інститутів влади. Вона виступає не лише джерелом фінансового забезпечення державних потреб, а й індикатором ефективності державного управління, рівня правосвідомості суспільства та якості економічних відносин між державою і платниками податків.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню того, що саме кримінологічний підхід дозволяє сформувати цілісну систему запобігання податковим правопорушенням. На основі аналізу виділено основні напрями побудови такої системи: вдосконалення нормативно-правового регулювання оподаткування та кримінальної відповідальності; розвиток інструментів фінансового моніторингу та цифровізації податкового контролю. У результаті зроблено висновок, що кримінологічне забезпечення запобігання ухиленню від сплати податків і зборів повинно мати комплексний, багаторівневий характер і включати зміни в законодавстві, інтеграцію сучасних електронних систем контролю, посилення міжвідомчої взаємодії та розвиток соціальної відповідальності платників податків. Реалізація таких заходів сприятиме зниженню рівня податкової злочинності, зменшенню тінізації економіки та зміцненню фінансової стабільності держави.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, оподаткування, податки, податкові правопорушення, ухилення від сплати податків, збори, економічна злочинність, фінансова система, податкова система, бюджет, запобігання.

Moroz Yu. A. Tax evasion as a basis for criminal protection of offences

Abstract. The article presents a comprehensive criminological study of tax evasion as one of the key manifestations of economic crime, which negatively affects the stability of public finances, the functioning of the budget system and the level of economic security. It is emphasized that tax offenses have a high level of latency, are characterized by the use of complex schemes for concealing income, are interconnected with corruption practices, money laundering and the shadow economy. It is outlined that the sphere of taxation is one of the key elements of the state's financial system, which ensures the budget, the stability of macroeconomic processes, the financing of social and defense policies, as well as maintaining citizens' trust in government institutions. It is not only a source of financial support for state needs, but also an indicator of the effectiveness of public administration, the level of legal awareness of society and the quality of economic relations between the state and taxpayers.

Particular attention is paid to the justification of the fact that it is the criminological approach that allows you to form a holistic system for preventing tax offenses. Based on the analysis, the main directions for building such a system are identified: improving the regulatory and legal regulation of taxation and criminal liability; developing financial monitoring tools and digitalization of tax control. As a result, it is concluded that criminological support for preventing tax and fee evasion should be comprehensive, multi-level and include changes in legislation, integration of modern electronic control systems, strengthening interdepartmental interaction and developing social responsibility of taxpayers. The implementation of such measures will contribute to reducing the level of tax crime, reducing the shadow economy and strengthening the financial stability of the state.

Key words: criminal offenses, taxation, taxes, tax offenses, tax evasion, fees, economic crime, financial system, tax system, budget, prevention.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки України питання забезпечення ефективного функціонування податкової системи набуває особливої ваги, оскільки стабільність бюджетних надходжень безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток держави, обороноздатність та фінансову безпеку. Водночас ухилення від сплати податків і зборів залишається одним із найбільш поширених та латентних проявів економічної злочинності.

Масштаби цього явища зумовлюють суттєві втрати державного бюджету, перешкоджають реалізації державної фінансової політики, сприяють тінізації економіки та створюють умови для поширення корупції, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та інших соціально небезпечних проявів. Попри наявність кримінально-правових норм, спрямованих на протидію податковим кримінальним правопорушенням, рівень їх виявлення та документування залишається недостатнім, а механізми податкового контролю – недосконалими. Це зумовлює необхідність переосмислення існуючих підходів до запобігання ухиленню від сплати обов'язкових платежів та формування ефективної кримінологічної моделі протидії таким правопорушенням.

Мета дослідження. Визначення кримінологічних засад запобігання ухиленню від сплати податків і зборів, а також обґрунтування необхідності формування комплексної системи превентивних заходів протидії цьому явищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ухилення від сплати податків, зборів як основ формування кримінологічних заходів запобігання займалися такі науковці, а саме: С. О. Баранов, В. М. Геєць, О. М. Джужа, О. В. Клименко, В. В. Лисенко, Є. А. Старинець, Д. М. Тичина, Т. Л. Томнюк та інші. Роботи цих та інших авторів мають фундаментально-прикладний характер і слугують основою для наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека держави виступає базовим елементом національної безпеки, оскільки визначає її спроможність забезпечувати сталий розвиток, соціальну стабільність і захист

стратегічних інтересів у фінансово-господарській сфері. Саме вона формує економічний фундамент життєдіяльності суспільства, гарантує збалансованість ринкових механізмів, стабільність фінансової системи та створює передумови для розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки. Рівень економічної безпеки безпосередньо залежить від ефективності податкової системи, адже справляння податків і зборів є головним джерелом формування доходної частини бюджету, забезпечення фінансування соціальних програм, оборонного сектору, науки, освіти та медицини [1, с. 98-99].

Відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, до основних викликів і загроз у сфері фінансової безпеки держави віднесено: низький рівень бюджетної дисципліни та фінансової відповідальності учасників бюджетного процесу; недостатню інституційну спроможність головних розпорядників бюджетних коштів здійснювати середньо- і довгострокове планування діяльності; обмеженість зв'язків між бюджетним прогнозуванням і пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку держави [2]. Суттєвим дестабілізуючим чинником залишається високий рівень тінізації економіки, який ускладнює повноцінне формування доходної частини бюджету та сприяє поширенню схем ухилення від сплати податків. Значні втрати фінансових надходжень обумовлені поширенням практики «сірого» імпорту, контрабанди, використанням офшорних і низькоподаткових юрисдикцій для розмивання бази оподаткування та виведення капіталів за межі держави. Додатковим ризиком виступає непослідовність і фрагментарність правового регулювання у податковій сфері, що створює підґрунтя для маніпуляцій законодавчими нормами, формування корупційно зумовлених схем мінімізації оподаткування та ускладнює реалізацію державної політики фінансової безпеки.

Водночас сучасний стан української економіки характеризується глибокими диспропорціями та системною тінізацією фінансових процесів. Значна частина економічної активності перемістилася у тіньовий сектор, що спричинило масове ухилення від сплати

податків, фіктивне підприємництво, незаконне бюджетне відшкодування ПДВ, створення схем мінімізації податкових зобов'язань. Такі процеси не лише підривають фінансову стабільність держави, а й деформують податкову мораль суспільства, формуючи толерантність до протиправної поведінки у сфері оподаткування [3, с. 106-107].

Проблема ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) має комплексний, системоутворюючий характер. Вона є не лише правовим чи економічним феноменом, але й кримінологічним явищем, що відображає рівень довіри громадян до держави, ефективність її фіскальної політики та рівень контролю за фінансовими потоками. Саме вчинення податкових кримінальних правопорушень віддзеркалює кризові тенденції у взаєминах між державою і бізнесом, де суб'єкти господарювання часто сприймають податкові обов'язки не як громадянську відповідальність, а як надмірний адміністративний тиск. Ухилення від сплати податків є не лише правопорушенням, що завдає прямої шкоди бюджету, а й детермінантою формування системних кримінологічних заходів запобігання, спрямованих на забезпечення прозорості фіскальних процесів, розвиток аналітичних механізмів виявлення ухилення, підвищення рівня податкової культури та відновлення довіри між державою і платниками податків [4, с. 152-153].

У цьому контексті ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) виступає однією з найбільш небезпечних загроз економічній безпеці держави, адже воно підриває фінансову основу державності, спричиняє дефіцит бюджету, дестабілізує соціальну сферу та знижує рівень довіри до владних інститутів. Таким чином, забезпечення економічної безпеки України неможливе без системного запобігання ухиленню від сплати податків, удосконалення механізмів податкового контролю та розроблення кримінологічно вивірених заходів запобігання, які мають бути спрямовані на зниження рівня латентності податкових злочинів, підвищення прозорості фінансових потоків і формування у суспільстві високого рівня податкової правосвідомості як складової економічної культури.

Як зазначають О. М. Джужа та Д. М. Тичина, ухилення від сплати податків має складну економіко-правову природу, оскільки охоплює як матеріальні дії (фіктивні операції, підроблення документів), так і поведінкові аспекти (свідоме ігнорування обов'язку сплати податків, використання службового становища для прикриття протиправної діяльності). Його латентність обумовлена високим рівнем професійної підготовки правопорушників, складністю виявлення фіктивних транзакцій та наявністю корупційних зв'язків між представниками бізнесу й посадовими особами контролюючих органів [5, с. 110-111].

У кримінологічному аспекті ухилення від сплати податків є системною детермінантою, що формує *тіньову економіку*, де фінансові потоки відводяться від державного контролю, а незаконно отримані доходи легалізуються через офшорні юрисдикції або фіктивні структури. Така практика підриває не лише фіскальну спроможність держави, а й економічну довіру між бізнесом і владою, створюючи ґрунт для подальшої криміналізації господарських процесів.

Варто підкреслити, що ефективне запобігання ухиленню від сплати податків потребує багаторівневого підходу, який поєднує: кримінально-правові заходи – невідворотність покарання, удосконалення кваліфікації складів злочинів у сфері оподаткування; організаційно-аналітичні заходи – посилення податкової аналітики та фінансового моніторингу; соціально-правові заходи – формування податкової культури, підвищення прозорості адміністрування, зменшення корупційних ризиків у діяльності податкових органів.

Не вдаючись до детального аналізу наукових дискусій, погодимось з позицією Є. А. Старинець, яка під податковими кримінальними правопорушеннями пропонує розуміти суспільно небезпечні діяння у формі дії або бездіяльності, що посягають на суспільні відносини у сфері формування державних бюджетів різних рівнів і пов'язані з несплатою податків чи зборів (обов'язкових платежів), за які Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність. Таке тлумачення відображає сутність податкових кримінальних правопорушень як посягань на

фінансові інтереси держави, що безпосередньо впливають на її економічну безпеку та спроможність виконувати соціальні функції [6, с. 123-124].

Водночас у юридичній науці відсутня єдність підходів до визначення поняття «ухилення від сплати податків», що пояснюється різною інтерпретацією межі між легальними і протиправними формами зменшення податкових зобов'язань. Так, С. О. Баранов визначає ухилення від сплати податків як незаконні способи зменшення платниками податку зобов'язань за податками. Водночас учений слушно зазначає, що не кожен випадок зменшення податкових зобов'язань є злочином у розумінні ст. 212 КК України, оскільки такі дії можуть бути наслідком недбалості, помилки в обліку або неоднозначного тлумачення податкового законодавства [7, с. 104].

Більш точним і змістовним, на нашу думку, є визначення, запропоноване Т.Л. Томнюк, відповідно до якого ухилення від сплати податків – це протиправні дії щодо зменшення податкових зобов'язань, які можуть мати наслідком юридичну відповідальність різних видів за порушення податкового законодавства. Такий підхід комплексно охоплює як кримінально карані форми ухилення, так і інші види правопорушень у сфері оподаткування, що не досягають рівня суспільної небезпеки, властивої злочину. Отже, протиправні дії, пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), становлять податкові правопорушення, за які може наставати фінансова, адміністративна або кримінальна відповідальність залежно від форми вини, ступеня суспільної небезпеки та наслідків. Такий підхід дозволяє диференціювати реагування держави на податкові порушення, поєднуючи превентивні та каральні заходи, що є важливим елементом формування кримінологічної стратегії запобігання ухиленню від сплати податків [8, с. 280].

На нашу думку, з урахуванням диспозиції ст. 212 КК України та узагальнень кримінально-правової доктрини, можна сформулювати поняття «ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» – це умисне суспільно небезпечне діяння платника податків, зборів або його службової особи,

яке полягає у невиконанні встановленого законом податкового зобов'язання у значному розмірі, що може проявлятися у: неподанні податкової звітності до контролюючого органу у визначені строки; включенні до податкової звітності завідомо неправдивих відомостей; повідомленні завідомо неправдивих даних з метою незаконного отримання бюджетного відшкодування, зарахування його сум у рахунок майбутніх платежів, погашення податкового боргу або повернення раніше сплачених сум, – внаслідок чого державі заподіюється істотна шкода у вигляді ненадходження коштів до бюджетів чи державних цільових фондів.

Можна виокремити кілька груп детермінантів, що зумовлюють ухилення від сплати податків, а саме: **соціально-економічні** (надмірне податкове навантаження, нестабільність економіки, тінізація ринку); **правові** (прогалини законодавства, складність адміністрування податків, низький рівень юридичної визначеності); **організаційні** (недостатня ефективність контролю, обмежені ресурси податкових органів); **психологічні** (низький рівень податкової культури, толерантність суспільства до податкових правопорушень).

Водночас, як наголошують вчені, суспільна небезпека податкових кримінальних правопорушень обумовлена не лише обсягами завданих державі збитків, а й деструктивним впливом на економічну систему загалом (В.В. Лисенко) [9, с. 136-137]. Податки виконують багатофункціональну роль у суспільстві, виступаючи основним інструментом вартісного розподілу й перерозподілу доходів, що забезпечує функціонування всіх секторів економіки (О.В. Клименко) [10, с. 62-63]. На практичному рівні вони реалізують низку ключових функцій: фіскальну – наповнення бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів; розподільну (соціальну) – перерозподіл доходів на користь соціально вразливих верств населення; контрольну – моніторинг фінансових потоків і виявлення порушень у сфері господарської діяльності; регулюючу – стимулювання або обмеження окремих напрямів економічної активності; заохочувальну – підтримку інвестицій, інновацій та добросовісного підприємництва.

Порушення цих функцій через ухилення від сплати податків призводить до розбалансування економічних процесів, посилення тінізації, зростання дефіциту бюджету й, як наслідок, до загрози фінансовій і національній безпеці держави. Отже, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) слід розглядати не лише як кримінальне правопорушення, а як системну кримінологічну детермінанту, що визначає необхідність розроблення спеціальної методики запобігання податковій злочинності. Така методика має поєднувати правові, організаційні, аналітичні й виховні заходи, спрямовані на формування культури добровільної сплати податків, зниження латентності економічних правопорушень та підвищення ефективності державної фінансової політики [3, с. 174-175].

У контексті ст. 212 КК України ухилення від сплати податків охоплює лише ті обов'язкові платежі, що справляються відповідно до встановленого законом порядку оподаткування. Отже, основним безпосереднім об'єктом таких діянь є законний порядок оподаткування, що гарантує наповнення державних і місцевих бюджетів, а також стабільність податкової системи. Таким чином, безпосереднім об'єктом ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є суспільні відносини, які забезпечують легітимне функціонування системи оподаткування України, тобто дотримання встановленого законом порядку справляння податків і зборів, який виступає передумовою фінансової спроможності держави та реалізації її соціально-економічних функцій.

Порядок нарахування, обчислення та внесення до бюджетів податків і зборів різних рівнів регламентується нормами ПК України, який визначає єдині засади податкового адміністрування, повноваження контролюючих органів та юридичні обов'язки платників податків. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 212 КК України, виступають податки, збори (обов'язкові платежі), тобто встановлені законом фінансові зобов'язання, які забезпечують формування доходної частини державного та місцевих бюджетів.

Таким чином, ухилення від сплати податків слід розглядати не просто як незаконне привласнення чи несплату певної суми, а як порушення встановленого законом механізму справляння податків, який є елементом системи державного управління фінансовими потоками.

З позицій кримінології, подібні посягання виступають системним джерелом тінізації економіки. Вони не лише зменшують податкові надходження, а й створюють умови для формування кримінального капіталу, який може використовуватись для корупційних, легалізаційних або інших протиправних операцій. У цьому аспекті ухилення від сплати податків становить ланку фінансово-кримінального циклу, що починається з ухилення, продовжується легалізацією «тіньових» доходів і завершується впливом на політичні та економічні процеси через тіньовий фінансовий обіг.

З огляду на це, формування кримінологічних заходів запобігання ухиленню від сплати податків має бути спрямоване не лише на виявлення та притягнення до відповідальності винних осіб, а й на усунення структурних чинників, що сприяють виникненню таких діянь. До них належать: недосконалість податкового законодавства (наявність прогалів, колізій та частих змін, що створюють можливості для зловживань); низький рівень фінансової культури та правової обізнаності платників податків; недостатня ефективність системи податкового контролю і відсутність належної міжвідомчої координації між податковими, фінансовими та правоохоронними органами; високий рівень корупції у сфері адміністрування податків і зборів; економічна нестабільність і зростання тіньового сектору, що підштовхують суб'єктів господарювання до ухилення від офіційної сплати.

Слід зазначити, що використання кримінологічних даних дозволяє визначити напрями удосконалення превентивної діяльності. Формування заходів запобігання має ґрунтуватися на таких підходах: 1. **нормативно-правове забезпечення** (чіткість формулювання складів злочинів у сфері оподаткування; узгодженість податкового та кримінального законодавства; регулювання механізмів електро-

ного контролю та обміну інформацією); 2. **економічні та фінансові заходи** (оптимізація податкового навантаження; стимулювання добровільної сплати податків; розвиток прозорих фінансових сервісів; цифровізація обліку й контролю); 3. **організаційно-управлінські заходи** (взаємодія податкових, правоохоронних та судових органів; розвиток інформаційно-аналітичних систем виявлення ризикових операцій); 4. **соціально-психологічні заходи** (формування податкової культури; популяризація відповідальної підприємницької діяльності; просвітницькі програми для бізнесу та населення; підвищення довіри до державних органів через прозорість використання бюджетних коштів) [11, с. 7-9].

Таким чином, ухилення від сплати податків слід розглядати не лише як правову, а й кримінологічну проблему, що поєднує у собі економічні, соціальні та морально-правові аспекти, а розроблення заходів запобігання потребує комплексної стратегії, що охоплює вдосконалення податкової політики, підвищення прозорості фінансових операцій, розвиток аналітичних інструментів ризик-орієнтованого моніторингу та посилення кримінально-правових гарантій захисту фінансової безпеки держави.

Висновки. Суспільна небезпека ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) полягає насамперед у підриві фінансової основи державності, оскільки внаслідок умисного невиконання податкових зобов'язань утворюється дефіцит бюджетів різних рівнів, що дестабілізує систему державних фінансів. Невиконання обов'язку зі сплати податків не лише послаблює економічний потенціал держави, а й створює ланцюговий ефект соціально-правових деформацій: недофінансування соціальної сфери, зниження якості державних послуг, поглиблення тінізації економіки, поширення корупційних практик та фінансування нових кримінальних правопорушень за рахунок «тіньових» коштів. Відтак, ухилення від сплати податків виступає не просто проявом фінансової недисциплінованості, а структурним чинником криміногенного середовища, який формує економічні передумови злочинності, підриває засади податкової справедливості та створює нерів-

ність між законослухняними платниками і тими, хто уникає виконання свого обов'язку перед державою.

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – це умисне суспільно небезпечне діяння платника податків, зборів або його службової особи, яке полягає у невиконанні встановленого законом податкового зобов'язання у значному розмірі, що може проявлятися у: неподанні податкової звітності до контролюючого органу у визначені строки; включенні до податкової звітності завідомо неправдивих відомостей; повідомленні завідомо неправдивих даних з метою незаконного отримання бюджетного відшкодування, зарахування його сум у рахунков майбутніх платежів, погашення податкового боргу або повернення раніше сплачених сум, – внаслідок чого державі заподіюється істотна шкода у вигляді ненадходження коштів до бюджетів чи державних цільових фондів.

Можна виокремити кілька груп детермінантів, що зумовлюють ухилення від сплати податків, а саме: **соціально-економічні** (надмірне податкове навантаження, нестабільність економіки, тінізація ринку); **правові** (прогалини законодавства, складність адміністрування податків, низький рівень юридичної визначеності); **організаційні** (недостатня ефективність контролю, обмежені ресурси податкових органів); **психологічні** (низький рівень податкової культури, толерантність суспільства до податкових правопорушень).

Підсумовуючи слід наголосити, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є системним соціально-економічним і кримінально-правовим феноменом, що безпосередньо підриває фінансову стабільність держави, деформує механізми публічного управління та породжує корупційні ризики у сфері фіскальної політики. Його кримінологічна природа полягає у свідомому ухиленні платників від виконання обов'язку сплати податків, що поєднує в собі економічну вигоду, зловживання правовими прогалинами та організаційно-фінансову змову з метою мінімізації податкового тиску. Таке кримінальне протиправне діяння передбачене ст. 212 КК України слід розглядати не

лише як окремий вид кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності, а як ключовий чинник криміногенної деградації фінансової системи, що визначає напрями модернізації державної податкової політики та потребує розроблення науково

обґрунтованої системи кримінологічного запобігання, зорієнтованої на зменшення рівня латентності, мінімізацію умов для вчинення таких правопорушень і підвищення ефективності правозастосовної діяльності у сфері фіскальної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. реком. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
2. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
3. Податкове право : підручник / за ред. Д. О. Гетманцева та М. П. Кучерявенка. Х. : Право, 2025. 488 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
5. Джужа О. М., Тичина Д. М. Економічна злочинність в Україні: детермінація та протидія в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1. С. 109–115
6. Старинець Є. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис... докт. філос.: 081 – Право. Одеса, 2021. 317 с.
7. Баранов С.О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С. 102–106.
8. Томнюк Т. Л. Ухилення від оподаткування: сутність, методи реалізації та економічні наслідки. *Сталий розвиток економіки*. 2011. Вип. 3. С. 279–282.
9. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції: теорія та практика: монографія. К. : Логос, 2004. 324 с.
10. Клименко О. В. Предмет злочинного посягання у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок ухилення від сплати податків. *Правові новели*. 2022. № 16 (315). С. 61–68.
11. Геєць В. М. До питання теорії і практики політики соціальної якості в повоєнній Україні. *Економіка України*. 2023. № 4 (737). С. 3–22.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025